

A földvár II. része a középső nagy ároktól DK-re kezdődik. Két hosszanti oldalát sánc zárja le, amely itt is a középső nagy árok fölé húzódik, annak felső végéhez kissé bekanyarodik. A háromszög alakú terület DK-i vége (a domb alakjának megfelelően) erősen összekeskenyedik. Az őskori telep végét jelző perem itt alig észrevehető, keskeny nyereg felett kanyarodik. A nyereg után keskeny, alig pár méter széles természetes gerinc folytatódik, de ez már kívül esik a földvár területén. A nyereg mai, alig észrevehető alakját bizonyára újkori feltöltéstől kapta, melyhez két oldalról, különösen az ÉK-i oldal felől, igen mély, valószínűleg természetes eredetű árok húzódik fel.

A II. rész Ny-i sarkában a sánc megszakad, és kb. 50 m hosszú részen erődítésnek semmi nyoma, ezáltal ez a várrész erről az oldalról védelem nélküli, nyitott. A belső terület törés nélkül, azonos magasságban folytatódik a vártól DNy-ra eső fennsík felé. Az I. és II. részt elválasztó mély árok is csak eddig tart, folytatása nincs, a két várrész közötti árok tehát nem teljes. Ugyanakkor az I. és II. részt Ny és DNy felől kísérő mély árkok, bár azonos irányúak, de megszakadnak, nincsenek összekötésben egymással. Későbbi kutatásnak kell tisztázni, volt-e itt is árok és utólag töltötték-e fel, bár ez eléggé valószínűtlen, túl nagyok tűnik a nyitott, sánc nélküli rész. A vár védelme szempontjából ugyanis erre szükség lett volna. Annyi bizonyos, hogy a 18. század második felében is ez volt a helyzet, és az egész dombtető szántóföld volt.³⁴ A II. várrész területe a Ny-i bizonytalan lezárás miatt nem pontosítható. Hosszanti (ÉNy-DK) irányú átmérője 195, legnagyobb szélessége kb. 115 m, területe kb. 1,53 ha.

Az egész földvárat Ny és DNy felől kísérő (bár középen megszakadó), igen mély árok külső oldala különösen sok és bonyolult vízmosással szaggatott. Ez arra mutat, hogy az árok természetes eredetű, de vár felőli oldalát az őskorban feltehetően kiegyenesítették a vár kialakításánál.

A földvár teljes hossza 415, szélessége 120, területe (a teraszok nélkül) kb. 2,88 ha.

Felmérését 2003. szeptember 22.–november 3. között, feleségem segítségével végeztem el, összesen 7 napos terepmunkával.

NOVÁKI GYULA

410. Vállaj, határátkelő

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, V, Sza, Á

2003. április 10–22. között tártuk fel a határállomásra vezető gázvezeték munkálatainak megkezdésekor megfigyelt régészeti lelőhelyet.

A gázvezetéknek a határállomás felé eső szakasza mintegy 300 m hosszán, a jelenlegi úttól 8–10 m-re ha-

lad. Ezután (a csatornán átvezető híd után) az árok az útpadkába, vagyis már az útépitéskor bolygatott területre került, ezért régészeti lelőhelyet nem érint. A másik szakaszon folyamatosan, kisebb-nagyobb kihagyásokkal kerültek elő az objektumok a közelítőleg 1,5 m széles, meglehetősen girbegurba árokban.

Itt is találtunk a határátkelő területén feltárt középső neolitikus lelőhellyel egykorú, elfolyó objektumokat változó mennyiségű (részben festett díszű) anyaggal. Ezek a gödrök inkább a falu felé eső részben voltak.

Feltártunk egy késő vaskori házat, egy szabadon álló kemencét, egy fél kutat és kevés gödörészletet.

Egy gödörészlet képviselte a császárkort.

Találtunk Árpád-kori ház- és gödörészleteket kevés leletanyaggal.

A leletmentésen dolgozott Mester Andrea gyűjteménykezelő, Bocz Péter ásatási technikus, Szinyéri Péterné és Takácsné Varga Ágnes restaurátorok.

ALMÁSSY KATALIN – ISTVÁNOVITS ESZTER

411. Vámoscsalád, Alsó-Kendersze

(Vas megye) Kk

A Győr és Szombathely közötti 400 kV-os távvezeték Vas megyei szakaszáról készülő régészeti hatástanulmány elkészítéséhez terepbejárást végeztünk a nyomvonalon. A vizsgált terület részben növényzettel fedett.

A 0258/1 helyrajzi számú ingatlanon késő középkori telep nyomait regisztráltuk (30. sz. lelőhely).

ILON GÁBOR

412. Várbalog határa

(Győr-Moson-Sopron megye) B, Ró, Á

2003. április 26-án hatástanulmány készítése érdekében terepbejárást végeztünk a településen. A Várbalognak tartozó *Albertkázmérpusztán* összesen 11 lelőhelyet határoztunk meg.

A *Legelő-dűlők* nevű határrészben három, római kori kerámiával jelzett lelőhelyet regisztráltunk. A *Hosszú-dűlők* nevű határrészben egy római és bronzkori leletekkel igen sűrűn fedett; egy római kori leletekkel igen sűrűn fedett, valamint egy római kori és Árpád-kori leletekkel jelzett lelőhelyet találtunk. A *Rába-szántók* nevű határrészen egy Árpád-kori házikerámiával jelzett lelőhelyet határoztunk meg. Egy másik területen egy egykori villa nyomaira bukkantunk, egy 420×220 m kiterjedésű római kori kerámiát gyűjtöttünk. A *Róka-dűlőben* egy ÉK-DNy irányú dombon, tszf. 127,3 m magasságban 200×150 m kiterjedésű területen római kori kerámiát találtunk. A *Kázmér feletti dűlő* elnevezésű határrészben két római kori lelőhelyre bukkantunk.

A település egyéb határrészein összesen 7 lelőhelyet regisztráltunk.

Az *Iskola-dűlőben* egy 420×200 m kiterjedésű területéről nagy mennyiségű bronzkori leletet gyűjtöttünk. A *Major-dűlőben* két (400×150 és 200×100 m) római ko-

34 I. katonai felmérés XII / XX.

ri lelőhelyet különítettünk el, ahonnan római kori leleteket gyűjtöttünk. A *Mester-erdő* nevű határrészben egy 420×120 m kiterjedésű római kori kerámiával jelzett lelőhelyet regisztráltunk. A *Tarcsai-dűlőben* egy Árpád-kori leletekkel jelzett, 300×200 m nagyságú lelőhelyre bukkantunk. A *Fácános* nevű határrészben Árpád-kori kerámiát; a *Jessehof* és *Újsaida* területén római kori kerámiát gyűjtöttünk.

ASZT ÁGNES

413. Várdomb, Petőfi utca 1/a
(Tolna megye) Kö?

2003 augusztusában a telken fa eltávolítása közben 3-4 db peremes téglát találtak. A téglák kb. 50 cm mélységben kerültek elő, a bejelentős szerint mintegy „megrogyva”. A bejelentő szerint semmiféle csont nem volt a téglák alatt és környékén.

A téglákat beszolgáltatták a Wosinsky Mór Megyei Múzeumba.

Leletmentésre nem volt lehetőség sem, mert a bejelentés már a munkák elvégzése után érkezett, és a terepet visszarendezték.

VIZI MÁRTA

414. Várgesztes, Gesztes vára
(Komárom-Esztergom megye) Kö

A Komárom-Esztergom Megye Önkormányzata megbízásából végzett tájékoztató ásatás legfontosabb eredménye, hogy – ha csak kutatóárkokkal is – sikerült meghatározni az 1960–62. évi feltárások során sajnálatos módon nem kutatott külső vár alaprajzi elrendezését, s ezen belül a kaputorony egykori formáját. Kiderült, hogy a kissé nyújtott hegytető peremén egy majdnem szabályos jellegű, keleti és nyugati végén csúcsba futó, lényegében hatszög alaprajzú, jellegzetes kis kőkockákból rakott, viszonylag vékony, kb. 1 m vastag várfal húzódott. A terepadottságokból adódóan ezt a szabályos elrendezést megtörte a mintegy 4×4 méteres belső méretű kaputorony, melynek azonban csak déli oldala maradt ránk felmenő falrészekkel.

Megállapítottuk azt is, hogy a minden bizonnyal Nagy Lajos által az 1370-es években emeltetett „vadász kastély” egykori megjelenése lényegesen eltért a mai, az 1960 utáni helyreállítás során kialakult formától. A várhegy nyújtott sziklagerincét csak a (feltehetően a Csák nemzetség korábbi erősségének helyére került) ma is magasan álló, téglalap alaprajzú belsővár foglalta el. Ennek falaitól eredetileg már erősen lejtett a terepszint a jóval alacsonyabban – a belsővár udvarszintjéhez képest néhol 3–4 méterrel mélyebben, de a külső szint alatt is átlag 2 méterre – megépült külső várfalig illetve annak kaputoronyáig. Azaz a belsővár sokkal inkább kiemelkedett a környezetéből, körben – a vele egyidős diósgyőri várhoz hasonlóan – néhol kifejezetten meredek sziklafelszín határolhatta. Ennek megfelelően aligha lehetett egységes külső szintekről beszélni, a szondázó árkok tanúsága szerint a

mai, közel vízszintes terepszint alatt átlagban 150 cm mélyen megtalált középkori rétegek változatos, bizonyára a természeti adottságokhoz alkalmazkodó szintviszonyokról tanúskodnak. Pontosabb adatok csak nagyobb kiterjedésű kutatással nyerhetők, s ez a pontos alaprajzi rendszer meghatározásához is elengedhetetlen. Sajnos, maga a várfal sehol sem maradt meg eredeti magasságában, csupán csonkjait láthatjuk DNy-on, illetve tárhattuk fel számos más ponton. Sikerült ugyanakkor a nyugati részen egy pontosan még nem értelmezhető, ismeretlen korú külső falrendszer maradványait is rögzíteni.

A belsővár körül ma látható plató tehát csak az 1960 utáni helyreállítás során jött létre, ugyanakkor kétségtelen, hogy a külső és a belső falak közötti terület feltöltése már jóval korábban, a török hódoltság korában megkezdődött. Ekkor itt – bizonyára részben a közelebről nem ismert korban részben ki is dőlt külső várfal erősítésére/pótlására – fa-földszerkezetű sáncrendszert emeltek, melynek szerkezetére elsősorban a déli oldalon tett megfigyeléseink utalnak. Talán itt dőlt ki először (vagy jobban) a várfal, helyére cölöpvázás törmelék, belső oldalára agyagfeltöltés, néhol kifejezett ágyúpad került – az utóbbi elsősorban a nyugati oldal magasabban megmaradt fala esetében volt igazolható. Már ehhez az emelt szintű rendszerhez igazodott a belsővár kapuja és a déli tornya közé másodlagos (magából a várból illetve a majki premontrei prépostságból származó) faragott kövekből beépített lőkamrás erődítmény.

A jelenleg turisztaszállóként üzemelő belsővárban csak két ponton – az udvar déli homlokzatán és a keleti emeleti traktus előterében – nyílt lehetőség falkutatásra. Az udvari fal esetében valószínűsíthető, hogy a többi oldalon a falakkal egyidős kőkonzolos folyosó itt egy későbbi fázisban (vagy periódusban) fa alátámasztórendszerrel nyert kiegészítést, elsősorban a későbbinek vélhető déli (torony)építmény megközelítése érdekében. A keleti traktus konzolos szerkezetének pontos értékelése (kandalló?) a kutatás számára rendelkezésre álló területen nem volt lehetséges, de itt is valószínűsíthető, hogy egy későbbi fázist vagy periódust.

Végül a kutatás fontos feladata volt a várból ismert faragott kőanyag feldolgozása. Bár ehhez az épület turisztaszállóként való üzemelése nem biztosított ideális lehetőségeket, sikerült igazolni, hogy a gótikus faragványanyag lényegében egyetlen periódusra, a 14. század utolsó harmadára tehető. Emellett nagyobb számú reneszánsz nyíláskeret-töredék egy 16. századi, közelebről ismeretlen, de bizonyára nem nagy volumenű átalakítást is bizonyít.

FELD ISTVÁN

415. Várong, Régi temető
(Tolna megye) Kö

2003. május 10-én terepbejárást végeztem a területen. A középkori falu kiterjedését sikerült megállapítani: a temetőtől D-re véget érő kertek után kezdődően, a temetőn túl